

КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

КОНВЕНЦИЯ
НА ООН
ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

Ноември 2014

На 20 ноември 2014 г. се отбелязват 25 години от приемането на Конвенцията на ООН за правата на детето. По този повод представяме настоящото издание, съдържащо пълните текстове на Конвенцията, Факултативния протокол относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография и Факултативния протокол относно участието на деца във въоръжен конфликт. Конвенцията на ООН за правата на детето и двата факултативни протокола са ратифицирани от Република България и съгласно Конституцията представляват част от вътрешното право на страната.

За първи път в издание на Конвенцията е включен и неофициален превод на Третия факултативен протокол относно процедурата за подаване на жалби към Комитета по правата на детето (Факултативен протокол за процедурата по комуникация). Третият протокол гарантира допълнителна степен на международноправна защита при нарушаване на права на детето, но все още не е ратифициран от Република България.

Надяваме се изданието да подпомогне прилагането на тези ключови документи и да допринесе за спазването на правата на всички деца в България.

Детски фонд на Организацията на Обединените Нации (УНИЦЕФ)

бул. „Ал. Дондуков“ № 87, ет. 2, София 1504

За повече информация моля посетете нашият сайт: www.unicef.bg

Снимка на корицата: © UNICEF/NYHQ2007-2877/Giacomo Pirozzi

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕАМБЮЛ	5
ЧАСТ I	7
ЧАСТ II	26
ЧАСТ III	30
ФАКУЛТАТИВЕН ПРОТОКОЛ КЪМ КОНВЕНЦИЯТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ОТНОСНО УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА ВЪВ ВЪОРЪЖЕН КОНФЛИКТ	33
ФАКУЛТАТИВЕН ПРОТОКОЛ КЪМ КОНВЕНЦИЯТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ОТНОСНО ТЪРГОВИЯТА С ДЕЦА, ДЕТСКАТА ПРОСТИТУЦИЯ И ДЕТСКАТА ПОРНОГРАФИЯ	41
ФАКУЛТАТИВЕН ПРОТОКОЛ КЪМ КОНВЕНЦИЯТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ЗА ПРОЦЕДУРАТА ПО КОМУНИКАЦИЯ	53

ПРЕАМБЮЛ

Държавите страни по тази Конвенция,

Считайки, че в съответствие с принципите, провъзгласени в Устава на Организацията на обединените нации, признаването на присъщото на всички членове на човешкото семейство достойнство и техните равни и неотменни права е в основата на свободата, справедливостта и мира в света,

Имайки предвид, че народите на Организацията на обединените нации отново са потвърдили в нейния Устав своята вяра в основните права на човека и в достойнството и ценността на човешката личност и са решени да подпомагат социалния напредък и постигането на по-висок жизнен стандарт в условията на по-голяма свобода,

Признавайки, че във Всеобщата декларация за правата на човека Международните пактове за правата на човека Организацията на обединените нации е провъзгласила и договорила, че всеки има право на всички права и свободи, изложени в тях, без каквито и да било различия, като раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други възгледи, национален или социален произход, имуществено състояние, рождение или друг статут,

Напомняйки, че във Всеобщата декларация за правата на човека Организацията на обединените нации е провъзгласила, че децата имат право на специални грижи и помощ,

Убедени, че на семейството като основна клетка на обществото и естествена среда за израстването и благосъстоянието на всичките му членове и особено на децата трябва да бъде оказана необходимата защита и съдействие, така че то да може пълноценно да поеме своята отговорност в обществото,

Признавайки, че за пълното и хармонично развитие на личността на детето то трябва да расте в семейна среда, в атмосфера на щастие, любов и разбирателство,

Считайки, че детето трябва да бъде напълно подготвено за самостоятелен живот в обществото и да бъде възпитано в духа на идеалите, провъзгласени в Устава на Организацията на обединените нации, и по-конкретно в дух на мир, достойнство, толерантност, свобода, равенство и солидарност,

Имайки предвид, че необходимостта от оказване на особени грижи за детето е заявена в Женевската декларация за правата на детето от 1924 г. и в Декларацията за правата на детето, приета от Общото събрание през 1959 г., и призната във Всеобщата декларация за правата на човека, в Международния пакт за граждански и политически права, (по-специално в член 23 и 24), в Международния пакт за икономически, социални и културни права, (по-специално в член 10) и в уставите и съответните документи на специализираните международни организации, занимаващи се с благоденствието на децата,

Имайки предвид, че както е посочено в Декларацията за правата на детето, "детето поради физическата и умствената си незрялост се нуждае от специални гаранции и грижи, включително подходяща правна защита, преди, както и след раждането си",

Припомняйки разпоредбите на Декларацията за социалните и правните принципи, отнасящи се до закрилата и благоденствието на децата и по-специално до подпомагането, настаняването и осигуряването в национален и международен мащаб; на Минималните стандарти на Организацията на обединените нации за осъществяване на правосъдието по отношение на непълнолетните ("Пекински правила") и на Декларацията за защита на жените и децата при бедствия и въоръжени конфликти,

Признавайки, че във всички страни в света има деца, които живеят при изключително трудни условия, и че тези деца се нуждаят от специално внимание,

Вземайки предвид съответно важността на традициите и културните ценности на всеки народ за закрилата и хармоничното развитие на детето,

Признавайки значението на международното сътрудничество за подобряване условията за живот на децата във всяка страна и по-специално в развиващите се страни,

Се споразумяха за следното:

ЧАСТ I

ЧЛЕН 1

За целите на тази Конвенция "дете" означава всяко човешко същество на възраст под 18 години освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието настъпва по-рано.

ЧЛЕН 2

1. Държавите – страни по Конвенцията зачитат и осигуряват правата, предвидени в тази Конвенция, на всяко дете в пределите на своята юрисдикция без каквато и да е дискриминация, независимо от расата, цвета на кожата, пола, езика, религията, политическите или други възгледи, националния, етническият или социалният произход, имущественото състояние, инвалидност, рождение или друг статут на детето или на неговите родители или законни настойници.

2. Държавите – страни по Конвенцията, вземат всички подходящи мерки за осигуряване закрилата на детето против всички форми на дискриминация или наказание на основание на статута, действията, изразените мнения или убеждения на неговите родители, законни настойници или членовете на неговото семейство.

ЧЛЕН 3

1. Висшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от обществени или частни институции за социално подпомагане, от съдилищата, административните или законодателните органи.

2. Държавите – страни по Конвенцията се задължават да осигурят на детето такава закрила и грижи, каквито са необходими за неговото благосъстояние, като се вземат предвид правата и задълженията на неговите родители, законни настойници или на другите лица, отговорни по закон за него, и за тази цел те предприемат всички необходими законодателни и административни мерки.

3. Държавите – страни по Конвенцията, осигуряват институциите, службите и услугите, отнасящи се до закрилата или грижите за децата, да отговарят на стандартите, установени от компетентните власти, особено в областта на безопасността и здравеопазването и

по отношение на числеността и пригодността на техния персонал и компетентния надзор над него.

ЧЛЕН 4

Държавите – страни по Конвенцията, са длъжни да предприемат всички необходими законодателни, административни и други мерки за осъществяване правата, признати в тази Конвенция. По отношение на икономическите, социалните и културните права държавите – страни по Конвенцията, предприемат такива мерки в максималната степен, възможна с оглед на техните ресурси, и когато е необходимо, в рамките на международното сътрудничество.

ЧЛЕН 5

Държавите – страни по Конвенцията, зачитат отговорностите, правата и задълженията на родителите или в зависимост от случая на членовете на по-голямото семейство или общност, както предвиждат местните обичаи, на законните настойници или на другите лица, отговорни по закон за детето, да осигуряват по начин, съответстващ на развитието на способностите на детето, подходящи насоки и ръководство в упражняването от него на правата, признати в тази Конвенция.

ЧЛЕН 6

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават, че всяко дете има присъщо право на живот.
2. Държавите – страни по Конвенцията, осигуряват в максимално възможна степен оцеляването и развитието на всяко дете.

ЧЛЕН 7

1. Детето следва да бъде регистрирано незабавно след раждането му и от рождение има право на име, правото да придобие гражданство и доколкото е възможно, правото да познава и да бъде отглеждано от своите родители.
2. Държавите – страни по Конвенцията, осигуряват осъществяването на тези права в съответствие с националното си законодателство и със задълженията си, поети по съответните международни документи в тази област, особено когато в противен случай детето би останало без гражданство.

ЧЛЕН 8

1. Държавите – страни по Конвенцията, се задължават да зачитат правото на детето да запази без незаконна намеса своята самоличност, включително своето гражданство, име и семейни връзки, както са признати от закона.

2. Когато едно дете е незаконно лишено от някои или от всички елементи на неговата самоличност, държавите – страни по Конвенцията, предоставят подходяща помощ и закрила с оглед възстановяване на неговата самоличност във възможно най-кратък срок.

ЧЛЕН 9

1. Държавите – страни по Конвенцията, осигуряват детето да не бъде разделяно от родителите си против тяхната воля, освен когато компетентните власти решат в съответствие с приложимите закони и процедури и при възможност за съдебен преглед, че такова разделяне е необходимо за висшите интереси на детето. Такова решение може да бъде необходимо в някои особени случаи, като например малтретиране или изоставяне на детето от родителите, или когато родителите живеят разделени и трябва да се вземе решение относно местоживеенето на детето.

2. При всяка процедура съгласно точка 1 на всички заинтересовани страни се дава възможност да участвуват в нея и да изложат своите становища.

3. Държавите – страни по Конвенцията, зачитат правото на детето, което е отделено от единия или от двамата си родители, да поддържа лични отношения и пряк контакт с двамата си родители редовно освен ако това противоречи на висшите интереси на детето.

4. Когато такова разделяне е в резултат на някакво действие, предприето от държава – страна по Конвенцията, като задържане, затвор, изселване, депортиране или смърт (включително смърт, произтичаща от каквато и да е причина, докато лицето е задържано от държавата) на единия или двамата родители или на детето, тази държава при поискване предоставя на родителите, детето, или ако е уместно, на друг член на семейството необходимата информация относно местопребиваването на липсващия член (членове) на семейството освен ако предоставянето на информация би навредило на благосъстоянието на детето. Освен това държавите – страни по Конвенцията осигуряват предоставянето на такова искане само по

себе си да не води до неблагоприятни последици за съответното лице (лица).

ЧЛЕН 10

1. В съответствие със задължението на държавите – страни по Конвенцията, съгласно член 9, точка 1 всяка молба от дете или от неговите родители да влязат или да напуснат една държава – страна по Конвенцията, с цел събиране на семейство се разглежда по положителен, хуманен и експедитивен начин. Държавите – страни по Конвенцията, освен това осигуряват представянето на такава молба да не води до неблагоприятни последици за нейните автори и за членовете на техните семейства.

2. Детето, чиито родители живеят в различни държави, има право да поддържа лични отношения и преки контакти с двамата си родители редовно освен при изключителни обстоятелства. За тази цел и в съответствие със задължението си съгласно член 9, точка 1 държавите – страни по Конвенцията, зачитат правото на детето или на неговите родители да напускат която и да е страна, включително собствената си, и да влизат в своята собствена страна. Правото да напускат която и да е страна подлежи само на тези ограничения, които са предписани от закона и които са необходими за защита на националната сигурност, обществения ред, общественото здраве или морал или правата и свободите на други лица, и които са съвместими с другите права, признати в тази Конвенция.

ЧЛЕН 11

1. Държавите – страни по Конвенцията, предприемат мерки за борба с незаконното прехвърляне и невръщане на деца от чужбина.

2. За тази цел държавите – страни по Конвенцията, насърчават сключването на двустранни или многостранни споразумения или присъединяването към съществуващи споразумения.

ЧЛЕН 12

1. Държавите – страни по Конвенцията, осигуряват на детето, което може да формира свои собствени възгледи, правото да изразява тези възгледи свободно по всички въпроси, отнасящи се до него, като на тях следва да се придава значение, съответстващо на възрастта и зрелостта на детето.

2. За тази цел на детето е предоставена по-специално възможност да бъде изслушвано при всякакви съдебни и административни процедури, отнасящи се до него, или пряко, или чрез представител или съответен орган по начин, съответстващ на процедурните правила на националното законодателство.

ЧЛЕН 13

1. Детето има право на свобода на изразяване на мнение. Това право включва свободата да търси, получава и предава информация и идеи от всякакъв вид независимо от границите в устна, писмена, печатна форма или под формата на изкуство, или чрез каквито и да са други информационни средства по избор на детето.

2. Упражняването на това право може да подлежи на известни ограничения, но те трябва да бъдат само такива, които са предписани от закона и са необходими:

а) за зачитане правата или репутацията на другите, или

б) за защита на националната сигурност или обществения ред, или на общественото здраве и морал.

ЧЛЕН 14

1. Държавите – страни по Конвенцията, зачитат правото на детето на свобода на мисълта, съвестта и религията.

2. Държавите – страни по Конвенцията, зачитат правата и задълженията на родителите или в зависимост от случая на законните настойници да осигурят ръководството на детето при упражняването на това негово право по начин, съответстващ на развитието на способностите на детето.

3. Свободата на изразяване на собствената религия или вярвания може да подлежи само на такива ограничения, които са предвидени в закона и са необходими за защита на обществената сигурност, ред, здраве или морал или на основните права и свободи на другите.

ЧЛЕН 15

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на детето на свобода на сдружаване и на мирни събрания.

2. Не може да се налагат никакви ограничения върху упражняването на тези права освен наложените в съответствие със закона и които са необходими в едно демократично общество в интерес на националната сигурност или обществената безопасност, обществения ред, защитата на общественото здраве или морал, или защитата на правата и свободите на другите.

ЧЛЕН 16

1. Никое дете не трябва да бъде подлагано на произволна или незаконна намеса в неговия личен живот, семейство, дом или кореспонденция, нито на незаконно посегателство срещу неговата чест и репутация.

2. Детето има право на закрила от закона против такава намеса или посегателство.

ЧЛЕН 17

Държавите – страни по Конвенцията, признават важната функция, изпълнявана от средствата за масова информация и осигуряват на всяко дете достъп до информация и материали от различни национални и международни източници, особено тези, насочени към подобряване на неговото социално, духовно и морално благосъстояние и физическо и умствено здраве. За тази цел, държавите – страни по Конвенцията:

- а) насърчават средствата за масова информация да разпространяват информация и материали от социална и културна полза за детето и в съответствие с духа на чл. 29;
- б) насърчават международното сътрудничество в производството, обмена и разпространението на такава информация и материали от различни културни, национални и международни източници;
- в) насърчават производството и разпространението на детски книги;
- г) насърчават средствата за масова информация особено да зачитат езиковите нужди на детето, принадлежащо към малцинствена група или към коренното население;
- д) насърчават разработката на подходящи насоки за защита на детето от информация и материали, вредни за неговото благосъстояние, като се имат предвид разпоредбите на чл. 13 и 18.

ЧЛЕН 18

1. Държавите – страни по Конвенцията, полагат всички усилия за осигуряване признаването на принципа, съгласно който двамата родители носят обща отговорност за отглеждането и развитието на детето. Родителите или според случая законните настойници носят първостепенна отговорност за отглеждането и развитието на детето. Висшите интереси на детето са тяхна основна грижа.

2. С цел гарантиране и закрила на правата, изложени в тази Конвенция, държавите-страни по нея оказват подходяща помощ на родителите и законните настойници при осъществяване на тяхната отговорност по отглеждане на децата и осигуряват създаването на институции, служби и услуги в областта на грижите за децата.

3. Държавите – страни по Конвенцията, предприемат всички подходящи мерки, за да осигурят на децата на работещите родители правото да се възползват от услугите за деца и детските заведения, които се полагат за тяхното отглеждане.

ЧЛЕН 19

1. Държавите – страни по Конвенцията, предприемат всички необходими законодателни, административни, социални и образователни мерки за закрила на детето от всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални престъпления, докато то е под грижите на родителите си или на единия от тях, на законния си настойник или на всяко друго лице, на което то е поверено.

2. Такива защитни мерки включват според случая ефективни процедури за създаване на социални програми за осигуряване необходимата подкрепа на детето и на лицата, които се грижат за него, както и на всички други форми за предотвратяване и разкриване, докладване, отнасяне за разглеждане, разследване, разглеждане и проследяване на случаите на малтретиране на деца, описани по-горе, и според случая за намеса на съдебните органи.

ЧЛЕН 20

1. Дете, което е лишено временно или постоянно от неговата семейна среда или на което с оглед на неговите висши интереси не може да бъде разрешено да остане в тази среда, има право на специална закрила и помощ, оказвана от държавата.

2. Държавите – страни по Конвенцията, в съответствие със своето национално законодателство осигуряват алтернативни грижи за това дете.

3. Тези грижи могат да включват наред с другото даване за отглеждане, Кафала по ислямското право, осиновяване или ако е необходимо, настаняване в подходящо детско заведение. Когато се разглеждат възможните решения на тези проблеми съответно внимание трябва да бъде обърнато на осигуряване на приемственост при отглеждане на детето, както и на етническите, религиозните, културните и езиковите особености на средата, от която то произхожда.

ЧЛЕН 21

За държавите – страни по Конвенцията, които признават и или допускат системата на осиновяване, висшите интереси на детето трябва да бъдат първостепенно съображение, като за целта те:

- а) осигуряват осиновяването на дете да бъде разрешавано само от компетентните власти, които определят в съответствие с приложимите закони и процедури и на основата на всички достоверни, отнасящи се към случая данни, че осиновяването е възможно, като се отчита отношението на детето с неговите родители, роднини и законни настойници, и че ако е необходимо, тези лица, след като са били съответно информирани, са дали своето съгласие за осиновяването, като им е предоставена нужната консултация;
- б) признават, че осиновяването в чужбина може да се счита за алтернативно средство за грижа за детето, ако детето не може да бъде дадено в семейство за отглеждане или осиновяване, или не може по никакъв подходящ начин да се полагат грижи за него в страната, от която то произхожда;
- в) осигуряват детето, което се дава за осиновяване в чужбина, да се ползува от гаранции и стандарти, еквивалентни на съществуващите при осиновяване в страната, от която то произхожда;
- г) предприемат всички подходящи мерки, при осиновяване в чужбина това да не води до незаконно финансово обогатяване за лицата, участващи в него;
- д) подпомагат, когато е необходимо, постигането на целите на този

член чрез сключване на двустранни или многостранни спогодби или споразумения и се стремят в тези рамки да осигурят настаняването на детето в чужбина да се извършва чрез компетентните власти или органи.

ЧЛЕН 22

1. Държавите – страни по Конвенцията, вземат необходимите мерки да осигурят дете, което иска да получи статут на бежанец или което се счита за бежанец в съответствие с приложимото международно или вътрешно право и процедури, независимо дали е придружено или не е придружено от неговите родители или от което и да е друго лице, да получи подходяща защита и хуманитарна помощ в ползуването на съответните права, изложени в тази Конвенция и в другите международни документи за правата на човека или по хуманитарни въпроси, по които посочените държави са страни.

2. За тази цел държавите – страни по Конвенцията, подкрепят, когато смятат за необходимо, усилията на Организацията на обединените нации и на други компетентни междуправителствени организации или неправителствени организации, сътруднически с Организацията на обединените нации, да защитават и подпомагат това дете и да издирят родителите или други членове на семейството на всяко дете бежанец с цел да получат информация, необходима за събирането му с членовете на неговото семейство. В случаи, когато не могат да бъдат намерени родителите или други членове на семейството, на детето се осигурява същата закрила, както на всяко друго дете, постоянно или временно лишено от неговата семейна среда по каквато и да било причина, както е определено в тази Конвенция.

ЧЛЕН 23

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават, че дете с умствени или физически недостатъци трябва да води пълноценен и достоен живот в условия, които осигуряват достойнството му, поощряват самостоятелността и улесняват активното му участие в обществото.

2. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на детето с умствени или физически недостатъци на специални грижи и насърчават и осигуряват според наличните ресурси оказването

на такова дете и на поелите грижата за него на помощ, за която са направени постъпки и която отговаря на състоянието на детето и на положението на родителите или другите лица, грижещи се за детето.

3. Признавайки специалните нужди на детето с умствени или физически недостатъци, помощта, оказвана в съответствие с точка 2 на този член, се предоставя безплатно, когато това е възможно, като се вземат предвид финансовите възможности на родителите на детето или другите лица, грижещи се за него, и е насочена към осигуряване на ефективен достъп и получаване на образование, обучение, здравни грижи, рехабилитация, подготовка за трудова дейност и възможности за отдих по начин, позволяващ на детето най-пълната възможна социална интеграция и индивидуално развитие, включително неговото културно и духовно развитие.

4. Държавите – страни по Конвенцията, подпомагат в духа на международното сътрудничество, размяната на подходяща информация в областта на здравната профилактика, на медицинското, психологическото и функционалното лечение на децата с умствени или физически недостатъци, включително разпространение и достъп до информация относно методи на рехабилитация, образование и професионална подготовка, с цел да се даде възможност на държавите – страни по Конвенцията, да подобрят своите възможности и умения и разширят опита си в тези области. В това отношение особено трябва да се имат предвид нуждите на развиващите се страни.

ЧЛЕН 24

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на детето да се ползва от най-високия достижим стандарт на здравословно състояние и от здравните услуги за лечение на заболяванията и за възстановяване на неговото здраве. Държавите – страни по Конвенцията, се стремят да осигурят никое дете да не бъде лишено от правото си на достъп до такива здравни услуги.

2. Държавите – страни по Конвенцията, полагат усилия за осигуряване на пълното прилагане на това право и по-специално предприемат подходящи мерки с цел:

- а) да намалят смъртността при кърмачетата и децата;
- б) да осигурят на всички деца необходимата медицинска помощ и

здравни грижи, като основно внимание се отделя на развитието на основните здравни грижи;

- в) да се борят срещу болестите и недохранването, включително в рамките на основните здравни грижи, като наред с другото използват лесно достъпни технологии и доставят хранителни продукти и питейна вода, вземайки под внимание опасностите и рисковете от замърсяване на околната среда;
- г) да осигурят на майките подходящи грижи преди и след раждане;
- д) да осигурят на всички групи в обществото, и по-специално на родителите и децата, информацията относно здравето и изхранването на детето, предимствата на кърменето, хигиената и здравословността на околната среда и предотвратяването на нещастните случаи, както и обучение и съдействие за използването на тази информация;
- е) да развиват здравната профилактика, консултациите за родителите и просветната дейност и услугите в областта на семейното планиране.

3. Държавите – страни по Конвенцията, вземат всички подходящи и ефикасни мерки за премахване на традиционните практики, които нанасят вреда на здравето на децата.

4. Държавите – страни по Конвенцията, се задължават да развиват и насърчават международното сътрудничество с оглед постепенно постигане на пълна реализация на правото, признато в този член. В това отношение особено трябва да се вземат предвид нуждите на развиващите се страни.

ЧЛЕН 25

Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на дете, което е било настанено в специално заведение от компетентните власти с цел грижи, защита или лечение на неговото физическо или умствено здраве, на периодичен контрол върху провежданото лечение, както и върху всички други обстоятелства относно неговото настаняване.

ЧЛЕН 26

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на всяко дете да се ползува от обществени осигуровки, включително и

обществени застраховки, и предприемат необходимите мерки за постигане на пълна реализация на това право в съответствие с тяхното национално законодателство.

2. Тези осигуровки трябва да бъдат отпускани съобразно разходите и положението на детето и на лицата, които носят отговорност за издържането на детето, както и като се вземе предвид и всяко друго съображение, отнасящо се до искането за отпускане на такива осигуровки, отправено от дете или от негово име.

ЧЛЕН 27

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на всяко дете на жизнен стандарт, съответстващ на нуждите на неговото физическо, умствено, духовно, морално и социално развитие.

2. Родителят/родителите или другите лица, отговорни за детето, имат първостепенна отговорност да осигурят в рамките на своите способности и финансови възможности условията за живот, необходими за развитието на детето.

3. Държавите – страни по Конвенцията, в съответствие с националните условия и в рамките на своите възможности, предприемат необходимите мерки с цел да подпомагат родителите и другите лица, отговорни за детето, да осъществяват това право и в случай на нужда предоставят материална помощ и програми за подпомагане, особено по отношение на изхранването, облеклото и жилището.

4. Държавите – страни по Конвенцията, предприемат всички необходими мерки за получаване от страна на детето на издръжката от родителите или от другите лица, които носят финансова отговорност за него както на тяхна територия, така и от чужбина. Особено когато лицето, носещо финансова отговорност за детето, живее в държава, различна от тази на детето, държавите – страни по Конвенцията подпомагат присъединяването към международни спогодби или сключването на такива спогодби, както и приемането на други подходящи договорености.

ЧЛЕН 28

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на детето на образование и с оглед на осъществяването на това право във

все по-голяма степен и при еднакви възможности те по-специално трябва:

- а) да направят началното образование задължително и безплатно за всички;
  - б) да насърчават развитието на различни форми на средно образование, включително общо и професионално образование, като ги направят достъпни и на разположение за всяко дете и вземат подходящи мерки, като въвеждането на безплатно образование и предоставяне на финансова помощ в случай на необходимост;
  - в) да направят висшето образование достъпно за всички на основата на способностите и с всички подходящи средства;
  - г) да направят образователната информация и тази за професионално обучение и ориентация налична и достъпна за всички деца;
  - д) да вземат мерки за насърчаване на редовното присъствие в училищата и намаляване процента на децата, напуснали училище.
- 2.** Държавите – страни по Конвенцията, предприемат всички подходящи мерки за осигуряване спазването на училищната дисциплина по начин, съвместим с човешкото достойнство на детето и в съответствие с тази Конвенция.
- 3.** Държавите – страни по Конвенцията, подпомагат и насърчават международното сътрудничество по въпроси, отнасящи се до образованието и по-специално с оглед да допринесат за премахване на невежеството и неграмотността в целия свят и да улеснят достъпа до научни и технически знания и съвременни методи за преподаване. В това отношение особено трябва да се вземат предвид нуждите на развиващите се страни.

ЧЛЕН 29

- 1.** Държавите – страни по Конвенцията, се споразумяват, че образованието на детето трябва да бъде насочено към:
- а) развитието на личността на детето, на неговите таланти, умствени и физически способности до най-пълния им потенциал;
  - б) развитието на зачитането на човешките права и основните свободи и на принципите, провъзгласени в Устава на Организацията на обединените нации;

- в) развитието на чувството на уважение към родителите на детето, към неговата собствена културна самоличност, език и ценности, към националните ценности на страната, в която детето живее, на страната, от която то произхожда и на цивилизации, различни от неговата собствена;
- г) подготовката на детето за отговорен живот в свободно общество, в духа на разбирателство, мир и толерантност, равенство между половете и дружба между всички народи, етнически, национални и религиозни групи и коренно население;
- д) развитието на чувството на уважение към природната среда.

2. Някоя разпоредба от този член или от член 28 не следва да се тълкува по начин, който да накърнява свободата на всяко физическо или юридическо лице да учредява и ръководи образователни институции, при условие, че бъдат спазени принципите, изложени в точка 1 на този член, и че образованието, давано от такива институции, отговаря на минималните стандарти, които могат да бъдат установени от държавата.

ЧЛЕН 30

В тези държави, в които съществуват етнически, религиозни и езикови малцинства или коренно население, дете, принадлежащо към такова малцинство, или произхождащо от коренното население, не може да бъде лишавано от правото в общност с другите членове на неговата група да се ползува от неговата собствена култура, да изповядва или практикува неговата собствена религия, или да използва неговия собствен език.

ЧЛЕН 31

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на детето на отдиш и почивка, на участие в игри и дейности за отмора, подходящи за възрастта му, и на свободно участие в културния живот и изкуствата.

2. Държавите – страни по Конвенцията, зачитат и развиват правото на детето на пълноценно участие в културния и творческия живот и насърчават предоставянето на подходящи и равни възможности за културна и творческа дейност, отдиш и отмора.

ЧЛЕН 32

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на детето да бъде защитено от икономическа експлоатация и от извършване на каквато и да е работа, която крие опасност или може да попречи на образованието на детето, или да навреди на здравето или на физическото, умственото, духовното, моралното или социалното развитие на детето.

2. Държавите – страни по Конвенцията, предприемат законодателни, административни, социални и образователни мерки за осигуряване прилагането на този член. За тази цел, като се имат предвид съответните разпоредби на други международни документи, държавите – страни по Конвенцията, по-специално:

- a) установяват минимална възраст или минимални възрасти за започване на работа;
- б) предвиждат подходящо регулиране на часовете и условията на работа;
- в) предвиждат съответни наказания и други санкции за осигуряване ефективното приложение на този член.

ЧЛЕН 33

Държавите – страни по Конвенцията, предприемат всички необходими мерки, включително законодателни, административни, социални и образователни, за закрила на децата от незаконната употреба на наркотици и психотропни вещества, както е определено в съответните международни договори, и за предотвратяване използването на деца в незаконното производство и в трафика на такива вещества.

ЧЛЕН 34

Държавите – страни по Конвенцията, се задължават да защитават детето от всички форми на сексуална експлоатация и от сексуално насилие. За тези цели държавите – страни по Конвенцията, вземат всички подходящи мерки на национално, двустранно и многостранно равнище за предотвратяване на:

- a) подбуждане или принуждаване на дете да се занимава с каквато и да е незаконна сексуална дейност;

- б) експлоатация на деца с цел проституция или друга незаконна сексуална практика;
- в) експлоатация на деца с цел производство на порнографски представления и материали.

ЧЛЕН 35

Държавите – страни по Конвенцията, предприемат всички подходящи мерки на национално, двустранно и многостранно равнище за предотвратяване отвличането, продажбата или търговията с деца в каквато и да е форма и с каквато и да е цел.

ЧЛЕН 36

Държавите – страни по Конвенцията, закрилят детето от всички други форми на експлоатация, засягащи в каквото и да е аспект благосъстоянието на детето.

ЧЛЕН 37

Държавите – страни по Конвенцията, осигуряват:

- а) никое дете да не бъде подлагано на изтезания или друго жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание. Нито смъртно наказание, нито доживотен затвор без възможност за освобождаване няма да се налагат за нарушения, извършени от лица под 18-годишна възраст;
- б) никое дете да не бъде лишено от неговата свобода незаконно или произволно. Арестуването, задържането или осъждането на лишаване от свобода на дете следва да бъде в съответствие със закона и да се използва само като крайна мярка и за най-краткия възможен срок;
- в) всяко дете, лишено от свобода, да бъде третирано хуманно и като се зачита достойнството, присъщо на човешката личност, и по начин, който взема предвид нуждите на лицата на неговата възраст. По-специално всяко дете, лишено от свобода, трябва да бъде отделено от възрастните освен ако се прецени, че висшите интереси на детето изискват да не се прави това, и да има правото да поддържа контакти със семейството си чрез кореспонденция и посещения освен при изключителни обстоятелства;
- г) всяко дете, лишено от свобода, да има право на незабавен дос-

тъп до правна и друга необходима помощ, както и правото да оспорва законността на лишаването си от свобода пред съд или друг компетентен, независим и безпристрастен орган и на бързо решение по всякакви такива дела.

ЧЛЕН 38

1. Държавите – страни по Конвенцията, се задължават да зачитат и да осигурят зачитане на приложимите за тях в случай на въоръжен конфликт норми на международното хуманитарно право, които се отнасят до децата.

2. Държавите – страни по Конвенцията, вземат всички възможни мерки да осигурят лицата, които не са достигнали 15-годишна възраст, да не вземат пряко участие във въоръжени действия.

3. Държавите – страни по Конвенцията, се въздържат от призоваване на всяко лице, ненавършило 15-годишна възраст, във въоръжените си сили. При призоваване на лица, които са навършили 15-годишна възраст, но не са навършили 18 години, държавите – страни по Конвенцията, се стремят да дават приоритет на по-възрастните.

4. В съответствие със своите задължения, произтичащи от международното хуманитарно право за закрила на гражданското население в случай на въоръжен конфликт, държавите – страни по Конвенцията, предприемат всички разумни мерки за осигуряване закрила и грижи за децата, които са засегнати от въоръжен конфликт.

ЧЛЕН 39

Държавите – страни по Конвенцията, предприемат всички необходими мерки за подпомагане на физическото и психическото възстановяване и социална реинтеграция на дете, жертва на всякаква форма на липса на грижи, експлоатация или злоупотреба, изтезания или каквато и да е друга форма на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, или на въоръжен конфликт. Това възстановяване или реинтеграция се извършва в среда, благоприятстваща укрепването на здравето, самоуважението и достойнството на детето.

ЧЛЕН 40

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на всяко дете, което е заподозряно, обвинено или признато за виновно в нарушаване на наказателния закон, да бъде третирано по начин, съвместим с чувството за достойнство и собствена стойност на детето, който укрепва зачитането от детето на основните права и свободи на човека и който взема предвид възрастта на детето, необходимостта да се подпомага реинтеграцията на детето и поемането от него на конструктивна роля в обществото.

2. За тази цел и зачитайки съответните разпоредби на международните документи, държавите – страни по Конвенцията, по-специално осигуряват:

- а) никое дете да не бъде заподозряно, обвинено или признато за виновно в нарушаване на наказателния закон по причина на действия или бездействия, които не са забранени от националното или международното право по време на извършването им;
- б) всяко дете, заподозряно или обвинено в нарушаване на наказателния закон, да има поне следните гаранции:
  - (i) да се счита за невинно до доказването, че е виновно в съответствие със закона;
  - (ii) да бъде информирано незабавно и пряко за обвиненията против него или ако е необходимо, чрез неговите родители или законни настойници и да получи правна или друга подходяща помощ в подготовката и представянето на неговата защита;
  - (iii) случаят да бъде решен без забавяне от компетентна, независима и безпристрастна институция или съдебен орган в справедлив процес съгласно закона, при наличието на правна или друга подходяща помощ освен ако се прецени, че това не е в интерес на детето, по-специално, вземайки предвид неговата възраст или положение, неговите родители или законни настойници;
  - (iv) да не бъде принуждавано да дава показания или да се признава за виновно; да може да разпитва или да бъдат разпитвани от негово име свидетели на обвинението и да бъде разрешено участието и разпитването на свидетели на защитата при условия на равенство;

- (v) ако се счита, че е нарушило наказателния закон, това решение и всякакви мерки, наложени вследствие на това, да бъдат обжалвани пред по-висша компетентна, независима и безпристрастна институция или съдебен орган съгласно закона;
- (vi) да има безплатното съдействие на преводач, ако детето не разбира или не говори използвания език;
- (vii) да се зачита напълно неговият личен живот на всички етапи на процеса.

3. Държавите – страни по Конвенцията, се стремят да съдействат за създаването на закони, процедури, органи и институции, имащи непосредствено отношение към деца, заподозрени, обвинени или признати за виновни в нарушаване на наказателния закон и по-специално:

- а) за установяване на минимална възраст, под която да се приема, че децата не са в състояние да нарушават наказателния закон;
- б) когато е подходящо и желателно, за вземане на мерки за разрешаване на случаите с такива деца, без да се прибегва до съдебни процедури, при условие, че напълно се спазват правата на човека и законовите гаранции.

4. Различни мерки, като грижи, напътствия и наблюдение, съветване, условно осъждане, даване за отглеждане, програми за образование и професионално обучение и други алтернативи на настаняването в специални институции се предоставят, за да се осигури децата да бъдат третирани по начин, подходящ за тяхното благосъстояние и съответстващ както на обстановката, така и на нарушението.

ЧЛЕН 41

Нищо в тази Конвенция не засяга каквито и да са разпоредби, които са по-благоприятни за осъществяване правата на детето и които се съдържат в:

- а) законодателството на държава – страна по Конвенцията или
- б) международното право, в сила за тази държава.

ЧАСТ II

ЧЛЕН 42

Държавите – страни по Конвенцията, се задължават да оповестят широко принципите и разпоредбите на Конвенцията както сред възрастните, така и сред децата чрез подходящи и активни действия.

ЧЛЕН 43

- 1.** За да се изучава напредъкът, постигнат от държавите – страни по Конвенцията, при изпълняване на задълженията, поети по тази Конвенция, се учредява Комитет по правата на детето, който изпълнява функциите, предвидени по-долу.
- 2.** Комитетът се състои от 10 експерти с висока нравственост и призната компетентност в областта, която тази Конвенция обхваща. Членовете на Комитета се избират от държавите – страни по Конвенцията, измежду техните граждани и служат в лично качество, като се вземат предвид справедливото географско разпределение и представителството на основните правни системи.
- 3.** Членовете на Комитета се избират чрез тайно гласуване по списък от лица, посочени от държавите – страни по Конвенцията. Всяка държава – страна по Конвенцията, може да посочи едно лице измежду своите граждани.
- 4.** Първоначалните избори за Комитета ще се проведат не по-късно от шест месеца след датата на влизане в сила на тази Конвенция, а след това изборите се провеждат на всеки две години. Най-малко четири месеца преди датата на всеки избор Генералният секретар на Организацията на обединените нации отправя писмена покана до държавите – страни по Конвенцията, да предложат своите кандидати в срок от два месеца. Генералният секретар впоследствие изготвя списък по азбучен ред на всички лица, определени по този начин, посочвайки държавите, които са ги предложили, и го представя на държавите – страни по тази Конвенция.
- 5.** Изборите се провеждат на срещи на държавите – страни по Конвенцията, свиквани от Генералния секретар в седалището на Организацията на обединените нации. На тези срещи, на които две трети от държавите – страни по Конвенцията, представляват кворум, в Комитета се избират тези лица, които получат най-голям брой гласове и абсолютно мнозинство от гласовете на представи-

телите на държавите – страни по Конвенцията, присъстващи и участващи в гласуването.

6. Членовете на Комитета се избират за срок от четири години. Те могат да бъдат преизбрани, ако отново бъдат предложени. Мандатът на петима от членовете, избрани на първите избори, изтича след две години. Имената на тези петима членове се определят чрез жребий от председателя на събранието непосредствено след първите избори.

7. Ако член на Комитета почине или подаде оставка или заяви, че по някаква друга причина не може повече да изпълнява задълженията си в Комитета, държавата – страна по Конвенцията, която е посочила този член, определя друг експерт измежду своите граждани, който да служи през останалата част от мандата и който подлежи на одобрение от Комитета.

8. Комитетът приема свои собствени процедурни правила.

9. Комитетът избира свое бюро за срок от две години.

10. Съвещанията на Комитета обикновено се провеждат в седалището на Организацията на обединените нации или на всяко друго подходящо място, определено от Комитета. Обикновено Комитетът се събира веднъж годишно. Продължителността на заседанията на Комитета се определя и преразглежда, ако е необходимо, от съвещание на държавите – страни по тази Конвенция, и подлежи на одобрение от Общото събрание на Организацията на обединените нации.

11. Генералният секретар на Организацията на обединените нации предоставя необходимия персонал и материални средства за ефективното осъществяване от Комитета на неговите функции в съответствие с тази Конвенция.

12. Членовете на Комитета, учреден в съответствие с тази Конвенция, получават възнаграждение, одобрявано от Общото събрание, от средствата на Организацията на обединените нации по ред и условия, определени от Общото събрание.

ЧЛЕН 44

1. Държавите – страни по Конвенцията, се задължават да представят пред Комитета, чрез Генералния секретар на Организацията на обединените нации доклади за мерките, които са предприели за

осъществяване на правата, признати в Конвенцията, и за напредъка, постигнат при ползуването на тези права:

- а) в срок от две години от влизането в сила на тази Конвенция за съответните държави;
  - б) впоследствие на всеки пет години.
- 2.** Докладите, представени съгласно този член, посочват факторите и трудностите, ако такива съществуват, влияещи върху степента на изпълнение на задълженията по тази Конвенция. Докладите трябва също така да съдържат достатъчно информация, за да може Комитетът да получи пълна представа за прилагането на Конвенцията в съответната страна.
  - 3.** За държавата – страна по Конвенцията, която е представила изчерпателен първоначален доклад пред Комитета, не е необходимо в следващите си доклади, представени в съответствие с точка 1, буква б на този член, да повтаря основната информация, представена по-рано.
  - 4.** Комитетът може да поиска от държавите – страни по Конвенцията, допълнителна информация във връзка с изпълнението на Конвенцията.
  - 5.** Комитетът представя на Общото събрание на Организацията на обединените нации чрез Икономическия и социален съвет доклади за своята дейност на всеки две години.
  - 6.** Държавите – страни по Конвенцията, правят докладите си широко достъпни за обществеността в собствените си страни.

ЧЛЕН 45

За да подпомогнат ефективното прилагане на Конвенцията и да насърчат международното сътрудничество в областта, която Конвенцията обхваща:

- а) специализираните организации, Детският фонд на Организацията на обединените нации и другите органи на Организацията на обединените нации имат правото да бъдат представени при обсъждането на прилагането на разпоредбите на тази Конвенция, които попадат в обсега на тяхната компетентност. Комитетът може да покани специализираните организации, Детския фонд на Организацията на обединените нации и всички други органи, които счита за подходящи, да представят експертни мнения

за изпълнението на Конвенцията в области, влизащи в обсега на съответната им компетентност. Той може да покани специализираните организации, Детския фонд на Организацията на обединените нации и другите органи на Организацията на обединените нации да представят доклади за изпълнението на Конвенцията в области, влизащи в обсега на тяхната дейност;

- б) Комитетът предава, ако счита за необходимо, на специализираните организации, Детския фонд на Организацията на обединените нации и другите компетентни органи, всички доклади от държавите – страни по Конвенцията, които съдържат искане или посочват нужда от технически съвети или съдействие, заедно с наблюденията и предложенията на Комитета, ако има такива, по тези искания или сигнали;
- в) Комитетът може да препоръча на Общото събрание да отправи молба към Генералния секретар да предприеме от негово име проучвания по конкретни въпроси във връзка с правата на детето;
- г) Комитетът може да прави предложения и препоръки от общ характер на основата на информацията, получена съгласно член 44 и 45 на тази Конвенция. Тези предложения и препоръки от общ характер се предават на всяка заинтересована държава – страна по Конвенцията, и се докладват на Общото събрание заедно с бележките, ако има такива, на държавите – страни по Конвенцията.

ЧАСТ III

ЧЛЕН 46

Тази Конвенция е открита за подписване от всички държави.

ЧЛЕН 47

Тази Конвенция подлежи на ратификация. Ратификационните документи се депозират при Генералния секретар на Организацията на обединените нации.

ЧЛЕН 48

Тази Конвенция е открита за присъединяване за всяка държава. Документите за присъединяване се депозират при Генералния секретар на Организацията на обединените нации.

ЧЛЕН 49

1. Тази Конвенция влиза в сила на тридесетия ден след датата на депозиране при Генералния секретар на Организацията на обединените нации на двадесетия документ за ратификация или присъединяване.
2. За всяка държава, ратифицирала или присъединила се към Конвенцията след депозирането на двадесетия документ за ратификация или присъединяване, Конвенцията влиза в сила на тридесетия ден след депозирането от тази държава на нейния документ за ратификация или присъединяване.

ЧЛЕН 50

1. Всяка държава – страна по Конвенцията, може да предложи поправка и да я внесе при Генералния секретар на Организацията на обединените нации. Въз основа на това Генералният секретар съобщава предложението за поправка на държавите – страни по Конвенцията, с молба да го уведомят дали одобряват свикването на конференция на държавите – страни по Конвенцията с цел обсъждане и гласуване на предложението. Ако в срок от четири месеца от датата на такова съобщение най-малко една трета от държавите – страни по Конвенцията, одобрят свикването на конференция, Генералният секретар свиква такава конференция под

егидата на Организацията на обединените нации. Всяка поправка, приета с мнозинство от държавите – страни по Конвенцията, присъстващи и участващи в гласуването на конференцията, се представя на Общото събрание на Организацията на обединените нации за одобрение.

2. Всяка поправка, приета в съответствие с точка 1 на този член, влиза в сила след одобрение на Общото събрание на Организацията на обединените нации и приемането ѝ от две трети от държавите – страни по Конвенцията.

3. Когато една поправка влезе в сила, тя става задължителна за тези държави – страни по Конвенцията, които са я приели, като другите държави – страни по Конвенцията, продължават да бъдат обвързани от разпоредбите на тази Конвенция и всички предишни поправки, които те са приели.

ЧЛЕН 51

1. Генералният секретар на Организацията на обединените нации получава и изпраща до всички държави текста на резервите, направени от държавите при ратификацията или присъединяването.

2. Не се допускат резерви, несъвместими с предмета и целите на тази Конвенция.

3. Резервите могат да бъдат оттеглени по всяко време с писмено уведомление, адресирано до Генералния секретар на Организацията на обединените нации, който информира за това всички държави – страни по Конвенцията. Такова уведомление влиза в сила от датата, на която то бъде получено от Генералния секретар.

ЧЛЕН 52

Всяка държава – страна по Конвенцията, може да денонсира тази Конвенция с писмено уведомление, адресирано до Генералния секретар на Организацията на обединените нации. Денонсирането влиза в сила една година след датата на получаване на уведомлението от Генералния секретар.

ЧЛЕН 53

Генералният секретар на Организацията на обединените нации е определен за депозитар на тази Конвенция.

ЧЛЕН 54

Оригиналът на тази Конвенция, чиито английски, арабски, испански, китайски, руски и френски текст са еднакво автентични, се депозира при Генералния секретар на Организацията на обединените нации.

В уверение на това долуподписаните пълномощници, надлежно упълномощени за това от своите правителства, подписаха тази Конвенция.

ФАКУЛТАТИВЕН ПРОТОКОЛ КЪМ КОНВЕНЦИЯТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ОТНОСНО УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА ВЪВ ВЪОРЪЖЕН КОНФЛИКТ

Ратифициран със закон, приет от 39-о Народно събрание на 31.10.2001 г. - ДВ, бр. 97 от 13.11.2001 г.

Издаден от Министерството на външните работи, обн., ДВ, бр. 28 от 19.03.2002 г., в сила от 12.02.2002 г.

Държавите - страни по този протокол,

Насърчени от значимата подкрепа за Конвенцията за правата на детето, която показва широката ангажираност, която съществува в усилията за насърчаване и защита на правата на детето,

Потвърждавайки, че правата на децата изискват специална защита, и призовавайки за постоянно подобряване положението на децата без разграничение, както и на тяхното развитие и образование в условия на мир и сигурност,

Разтревожени от вредното и широко разпространено влияние, което въоръжените конфликти оказват върху децата, и дългосрочните последици, които имат върху дълготрайния мир, сигурност и развитие,

Осъждайки поставянето на деца в ситуации на въоръжен конфликт и преките нападения на цели, защитени от международното право, включително места, където обикновено има значително присъствие на деца, като училища и болници,

Отбелязвайки приемането на Римския статут на Международния наказателен съд, в частност включването в него като военно престъпление на повикването или записването на военна служба на деца под 15 години или използването им за активно участие във въоръжени действия в международни и немеждународни въоръжени конфликти,

Считайки следователно, че за по-нататъшното засилване прилагането на правата, признати в Конвенцията за правата на детето, съществува необходимост от засилване на защитата на децата от участие във въоръжен конфликт,

Отбелязвайки, че чл. 1 от Конвенцията за правата на детето опре-

деля, че за целите на тази конвенция дете означава всяко човешко същество на възраст до 18 години, освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието настъпва по-рано,

Убедени, че един факултативен протокол към Конвенцията, който повишава възрастта за евентуално наемане на хора във въоръжени сили и тяхното участие във въоръжени действия ще допринесе ефективно за прилагането на принципа за закрила интересите на детето, следва да бъде от първостепенна грижа във всички действия, засягащи деца,

Отбелязвайки, че Двадесет и шестата международна конференция на Червения кръст и Червения полумесец през декември 1995 г. препоръча страните в конфликт да предприемат всички възможни мерки, за да гарантират, че деца под 18 години няма да вземат участие във въоръжени конфликти,

Приветствайки единодушно приеманата през юни 1999 г. Конвенция № 182 на Международната организация по труда относно забрана и незабавни действия за премахване на най-тежките форми на детски труд, която забранява насилственото или принудително набиране на деца за участие във въоръжени конфликти,

Осъждайки с най-голяма загриженост наемането, обучението и използването в рамките на националните граници на деца във въоръжени действия от въоръжени групи, различни от въоръжените сили на държавите, и признавайки отговорността на тези, които наемат, обучават и използват деца с тази цел,

Напомняйки задължението на всяка страна във въоръжен конфликт да спазва разпоредбите на международното хуманитарно право,

Подчертавайки, че този протокол е в съответствие с целите и принципите, съдържащи се в Хартата на Обединените нации, включително чл. 51, и съответните норми на международното хуманитарно право,

Имайки предвид, че условия на мир и сигурност, основани на пълно зачитане на целите и принципите, съдържащи се в хартата, и спазване на приложимите договори в областта на правата на човека са необходими за пълната закрила на децата, в частност по време на въоръжени конфликти и чужда окупация,

Признавайки специфичните потребности на тези деца, които са особено уязвими на набиране и използване във въоръжени действия в противоречие на този протокол поради тяхното икономическо или социално положение или пол,

Отчитайки необходимостта от вземане под внимание на икономическите, социалните и политическите първопричини за участието на деца във въоръжени конфликти,

Убедени в необходимостта от засилване на международното сътрудничество при прилагане на този протокол, както и физическата и психосоциалната рехабилитация и социалната реинтеграция на деца - жертви на въоръжени конфликти,

Насърчавайки участието на обществото и в частност на деца и деца жертви при разпространение на информационни и образователни програми относно прилагането на протокола,

се споразумяха за следното:

ЧЛЕН 1

Държавите страни предприемат всички възможни мерки, за да гарантират, че членове на техните въоръжени сили, които не са достигнали 18-годишна възраст, няма да участват пряко във въоръжени действия.

ЧЛЕН 2

Държавите страни гарантират, че лица, които не са навършили 18-годишна възраст, няма да бъдат принудително набирани (повикани за участие) в техните въоръжени сили.

ЧЛЕН 3

1. Държавите страни повишават минималната възраст за доброволно набиране на лица в техните национални въоръжени сили от тази, установена в чл. 38, ал. 3 на Конвенцията за правата на детето, отчитайки принципите, съдържащи се в този член, и признавайки, че съгласно конвенцията лицата под 18-годишна възраст са предмет на специална закрила.

2. Всяка държава страна ще депозира обвързваща декларация при ратифицирането или присъединяването към този протокол, в която се установява минималната възраст, за която тя разрешава доброволно набиране в нейните национални въоръжени сили, и описание на гаранциите, които тя е приела, за да осигури, че такова набиране не е принудително или насилствено.

3. Държавите страни, които позволяват доброволно набиране в тех-

ните национални въоръжени сили на лица под 18-годишна възраст, ще представят гаранции, за да осигурят като минимум, че:

- а. това набиране е действително доброволно;
- б. това набиране е проведено със знанието и съгласието на родителите или законните представители на лицето;
- в. тези лица са изцяло информирани за задълженията, включени във военната служба;
- г. тези лица представят надеждни доказателства за възрастта си преди постъпването в национална военна служба.

4. Всяка държава страна може да засили своята декларация по всяко време чрез уведомление в този смисъл, изпратено до генералния секретар на Организацията на обединените нации, който информира всички държави страни. Такова уведомление влиза в сила в деня на получаване от генералния секретар.

5. Изискването да се увеличи възрастта в ал. 1 на този член не се прилага за училища към или под контрола на въоръжените сили на държавите страни в съответствие с чл. 28 и 29 от Конвенцията за правата на детето.

ЧЛЕН 4

1. Въоръжени групи, различни от въоръжените сили на държавата страна, не бива при никакви обстоятелства да набират или използват при въоръжени действия лица под 18-годишна възраст.

2. Държавите страни предприемат всички възможни действия да предотвратят такова набиране или използване, включително приемането на законодателни мерки, необходими за забрана и криминализиране (обявяване за престъпления, наказуеми със съответни наказания) на такива практики.

3. Прилагането на този член няма да повлияе правния статут на някоя страна във въоръжен конфликт.

ЧЛЕН 5

Нищо в този протокол няма да се счита за (да има силата на) ограничаваща разпоредба по отношение правото на държавата страна или международен договор и международното хуманитарно право, които са по-всеобхватни за упражняване правата на детето.

ЧЛЕН 6

1. Всяка държава страна в рамките на своята юрисдикция предприема всички необходими законодателни, административни и други мерки, за да гарантира ефективното прилагане и привеждане в изпълнение на разпоредбите на този протокол.
2. Държавите страни се задължават да оповестят широко принципите и разпоредбите на този протокол както сред възрастните, така и сред децата чрез подходящи средства.
3. Държавите страни предприемат всички възможни мерки, за да гарантират, че лицата под тяхна юрисдикция, наети или използвани във въоръжени действия в противоречие на протокола, ще бъдат демобилизирани или освободени от служба. Държавите страни, когато е необходимо, осигуряват подходяща помощ на такива лица за тяхното физическо и психическо възстановяване и тяхната социална реинтеграция.

ЧЛЕН 7

1. Държавите страни си сътрудничат при прилагането на този протокол, включително при предотвратяване на всяко противоречащо на него действие, както и при рехабилитацията и социалната реинтеграция на лица - жертви на противоречащи на него действия, включително чрез техническо съдействие и финансова помощ. Такава помощ и съдействие се предприемат след съгласуване със засегнатата държава страна и съответните международни организации.
2. Държавите страни, когато са в състояние, осигуряват такава помощ посредством съществуващите многостранни, двустранни и други програми или чрез доброволен фонд, създаден съгласно правилата на общото събрание.

ЧЛЕН 8

1. Всяка държава страна в срок от две години от влизането в сила на този протокол за тази страна представя доклад пред Комитета по правата на детето, съдържащ подробна информация за мерките, които е предприела в изпълнение на разпоредбите на протокола, включително за мерките за изпълнение на разпоредбите относно участие-то и набирането (на деца).
2. След представянето на подробен доклад всяка държава страна

включва в докладите, които представя пред Комитета по правата на детето, в съответствие с чл. 44 на Конвенцията, допълнителна информация относно прилагането на протокола. Другите държави - страни по протокола, представят доклад на всеки пет години.

3. Комитетът по правата на детето може да поиска от държавите страни допълнителна информация относно изпълнението на протокола.

ЧЛЕН 9

1. Този протокол е открит за подписване от всички държави - страни по Конвенцията, или които са я подписали.

2. Този протокол подлежи на ратификация и е открит за присъединяване за всяка държава. Документи за присъединяване се депозират при Генералния секретар на Организацията на обединените нации.

3. Генералният секретар в качеството си на депозитар на Конвенцията и протокола уведомява всички държави - страни по Конвенцията, и всички страни, които са подписали Конвенцията, за всеки документ, съдържащ декларация по смисъла на чл. 3.

ЧЛЕН 10

1. Този протокол влиза в сила три месеца след депозирането на десетия документ за ратификация или присъединяване.

2. За всяка държава, ратифицирала този протокол или присъединила се към него след влизането му в сила, протоколът влиза в сила един месец след датата на депозиране на нейния документ за ратификация или присъединяване.

ЧЛЕН 11

1. Всяка държава страна може да денонсира този протокол по всяко време с писмено уведомление до Генералния секретар на Организацията на обединените нации, който впоследствие съобщава на другите държави - страни по Конвенцията, и всички държави, подписали Конвенцията. Денонсирането влиза в сила една година след датата на получаване на уведомлението от генералния секретар. В случай че при изтичането на тази година денонсиращата държава страна участва във въоръжен конфликт, денонсирането не влиза в сила преди края на въоръжения конфликт.

2. Такова денонсиране не освобождава държавата страна от задълженията ѝ по този протокол по отношения на всяко действие, което възниква преди датата, на която денонсирането влиза в сила. Такова денонсиране не спира започнало обсъждане на въпроси, които са в процес на обсъждане от Комитета по правата на детето, преди датата, на която денонсирането е влязло в сила.

ЧЛЕН 12

1. Всяка държава страна може да предложи изменение и да го внесе при Генералния секретар на Организацията на обединените нации. Генералният секретар съобщава предложението за изменение на държавите страни с молба да го уведомят, дали одобряват свикването на конференция на държавите страни с цел обсъждане и гласуване на предложенията. Ако в срок от четири месеца от датата на такова съобщение най-малко една трета от държавите страни одобрят свикването на такава конференция, генералният секретар свиква конференцията под егидата на Организацията на обединените нации. Всяко изменение, прието с мнозинство от държавите страни, присъстващи и участващи в гласуването на конференцията, се представя на общото събрание на Организацията на обединените нации за одобряване.

2. Изменение, прието в съответствие с ал. 1 на този член, влиза в сила след одобрение от общото събрание и приемане с мнозинство от две трети от държавите страни.

3. Когато едно изменение влезе в сила, то става задължително за тези държави страни, които са го приели, като другите държави страни продължават да бъдат обвързани от разпоредбите на този протокол и всички предишни изменения, които те са приели.

ЧЛЕН 13

1. Този протокол, чийто английски, арабски, испански, китайски, руски и френски текст са еднакво автентични, се депозира в архивите на Организацията на обединените нации.

2. Генералният секретар на Организацията на обединените нации изпраща заверени копия от този протокол на всички държави - страни по Конвенцията, и на всички държави, подписали Конвенцията.

ФАКУЛТАТИВЕН ПРОТОКОЛ КЪМ КОНВЕНЦИЯТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ОТНОСНО ТЪРГОВИЯТА С ДЕЦА, ДЕТСКАТА ПРОСТИТУЦИЯ И ДЕТСКАТА ПОРНОГРАФИЯ

Ратифициран със закон, приет от 39-о Народно събрание на 31.10.2001 г.

ДВ, бр. 97 от 13.11.2001 г. Издаден от Министерството на външните работи,

обн., ДВ, бр. 28 от 19.03.2002 г., в сила от 18.01.2002 г.

Държавите - страни по този протокол,

Отчитайки, че за по-нататъшно постигане целите на Конвенцията за правата на детето и прилагането на нейните разпоредби, особено чл. 1, 11, 21, 32, 34, 35 и 36, би било уместно да се разширят мерките, които държавите страни следва да предприемат, за да се гарантира закрила на детето от търговия на деца, детска проституция и детска порнография,

Отчитайки също, че Конвенцията за правата на детето признава правото на детето да бъде защитено от икономическа експлоатация и от извършването на всяка работа, която може да е опасна или пречи на образованието на детето или е вредна за здравето на детето или за физическото, умственото, духовното, моралното или социалното му развитие,

Сериозно обезпокоени от значимия и нарастващ международен трафик на деца с цел търговия с деца, детска проституция или детска порнография,

Сериозно загрижени от широко разпространената и продължаваща практика на секс-туризъм, особено уязвими на която са децата, тъй като пряко насърчава търговията с деца, детската проституция и детската порнография,

Признавайки, че редица особено уязвими групи, включително момичета, са изложени на по-голяма опасност от сексуална експлоатация, както и че момичетата са непропорционално представени сред сексуално експлоатираните,

Загрижени от нарастващото разпространение на детска порнография чрез Интернет и другите развиващи се технологии и напомняйки Международната конференция за борба с детската порнография по Интернет, състояла се във Виена през 1999 г., в частност нейното заключение, призоваващо за широко криминализиране (обявяване за престъпления, наказуеми със съответни наказания) на производството, разпространението, износа, пренасянето, вноса, умишленото призежание и рекламирането на детска порнография, и подчертавайки значението на по-тесното сътрудничество и взаимодействие между правителствата и Интернет индустрията,

Вярвайки, че премахването на търговията с деца, детската проституция и детската порнография ще бъде улеснено от приемането на цялостен подход по отношение на допринасящите фактори, включително слабо развитие, бедност, икономическа неравнопоставеност, неравнопоставена социално-икономическа структура, разделени семейства, липса на образование, миграция между селото и града, дискриминация, основана на пола, безотговорно сексуално поведение на възрастните, вредни традиционни практики, въоръжени конфликти и трафик на деца,

Вярвайки също, че са необходими усилия за насочване на общественото внимание към намаляване на потребителското търсене на търговията с деца, детска проституция и детска порнография, и вярвайки в значението на засилване на глобалното партньорство между всички заинтересувани участници и подобряване на прилагането на закона на национално ниво,

Отбелязвайки разпоредбите на международноправните договори в областта на закрила на децата, включително Хагската конвенция за закрила на децата и сътрудничество по отношение на международното осиновяване, Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, Хагската конвенция за юрисдикция, приложим закон, признаване, прилагане и сътрудничество по отношение на родителската отговорност и мерки за закрила на децата, Конвенция № 182 на Международната организация на труда за забрана и незабавни действия за премахване на най-лошите форми на детски труд,

Насърчени от значимата подкрепа за Конвенцията за правата на детето, показваща наличието на широка ангажираност за насърчаване и закрила на правата на детето,

Признавайки значимостта на прилагането на разпоредбите на Програмата за действие за предотвратяване на търговията с деца, детска проституция и детска порнография и Декларацията и Програмата за действие, приети от Световния конгрес срещу сексуална експлоатация на деца с търговска цел, проведен в Стокхолм от 27 до 31 август 1996 г., както и други решения и препоръки по този въпрос на съответните международни органи,

Имайки предвид значимостта на традициите и културните ценности на всеки народ за закрила и хармонично развитие на детето, се споразумяха за следното:

ЧЛЕН 1

Държавите страни забраняват търговията с деца, детската проституция и детската порнография по смисъла на този протокол.

ЧЛЕН 2

За целите на този протокол:

- а) търговия с деца означава всяко действие или дейност, при което дете се прехвърля от лице или група от лица на друго (лице) срещу възнаграждение или друга облага;
- б) детска проституция означава използването на дете в сексуални действия срещу възнаграждение или друга форма на облага;
- в) детска порнография означава всяко представяне, с каквито и да било средства, на дете в действителни или симулативни явни сексуални дейности или друго излагане на интимни части на дете с предимно сексуални цели.

ЧЛЕН 3

1. Всяка държава страна гарантира, че като минимум следните действия и дейности са напълно застъпени (са обект) в наказателното ѝ право независимо от това, дали нарушенията са извършени на нейна територия или извън нейните граници от отделен индивид или от организирана група:

А) по смисъла на търговия с деца, както е определен в чл. 2:

АА) предлагане, доставяне или приемане с всякакви средства на дете за целите на:

- а) сексуална експлоатация на дете;
  - б) трансфер на органи на дете с цел облага;
  - в) участие на дете в принудителен труд;
- АБ) неправомерно получаване на съгласие, като посредник, за осиновяване на дете в нарушение на приложимите международноправни договори за осиновяване;
- Б) предлагане, получаване, склоняване или осигуряване на дете за детска проституция по смисъла на чл. 2;
- В) производство, разпространение, внасяне, изнасяне, предлагане, продажба или притежаване за горните цели на детска порнография по смисъла на чл. 2.

2. Съгласно разпоредбите на националното законодателство на държавата страна същото се отнася и до опит за извършване на което и да е от посочените действия, съучастие или участие в някои от посочените действия.

3. Всяка държава страна счита тези нарушения за наказуеми със съответните наказания, като взема под внимание тежестта им.

4. Съгласно разпоредбите на националното законодателство всяка държава страна взема мерки, когато е възможно, за да установи отговорност на юридическите лица за нарушения, установени в ал. 1 на тази член. Съгласно правните принципи на държавата страна такава отговорност за юридическите лица може да бъде наказателна, гражданска или административна.

5. Държавите страни предприемат всички необходими правни и административни мерки, за да гарантират, че всички лица, участващи в осиновяването на дете, действат в съответствие с приложимите международноправни договори.

ЧЛЕН 4

1. Всяка държава страна предприема такива мерки, каквито са необходими, за да има юрисдикция по отношение на нарушенията, посочени в чл. 3, ал. 1, когато нарушенията са извършени на нейна територия или на борда на неин кораб или въздухоплавателно средство, регистрирани в тази държава.

2. Всяка държава страна може да предприеме такива мерки, каквито са необходими, за да има юрисдикция по отношение на нарушенията, посочени в чл. 3, ал. 1, в следните случаи:

- а) когато обвиняемият нарушител е гражданин на държавата или е лице с постоянно местоживееие на нейна територия;
  - б) когато жертвата е гражданин на държавата.
- 3.** Всяка държава страна предприема такива мерки, които са необходими, за да има юрисдикция по отношение на посочените по-горе нарушения, когато обвиняемият нарушител е на нейна територия и тя не го/я екстрадира в друга държава страна на основание, че нарушението е извършено от неин гражданин.
- 4.** Този протокол не изключва наказателна юрисдикция в съответствие с вътрешното законодателство.

ЧЛЕН 5

- 1.** Нарушенията, посочени в чл. 3, ал. 1, се считат за основание за екстрадиция във всеки договор за екстрадиция, съществуващ между държави страни, и се включват като основания за екстрадиция във всеки договор за екстрадиция, сключен впоследствие между тях, в съответствие с условията, установени в тези договори.
- 2.** Ако държава страна, която извършва екстрадицията при условие за съществуване на договор, получи искане за екстрадиция от друга държава страна, с която тя няма договор за екстрадиция, тя може да счита този протокол за юридическо основание за екстрадиция по отношение на такива нарушения. Екстрадицията се извършва съгласно условията, предвидени в законодателството на замолената страна.
- 3.** Държави страни, които не поставят екстрадицията под условие за съществуване на договор, признават тези обвинения за основания за екстрадиция между тях съгласно условията, предвидени в законодателството на замолената държава.
- 4.** Такива нарушения за целите на екстрадицията между държавите страни ще се считат за извършени не само на мястото, на което са станали, но и на териториите на държавите, от които е поискано да установят своя юрисдикция в съответствие с чл. 4.
- 5.** Ако искане за екстрадиция е направено с оглед на нарушение, посочено в чл. 3, ал. 1, и замолената държава страна няма или не възнамерява да екстрадира въз основа на националността на нарушителя, тази държава предприема подходящи мерки да представи случая на компетентните власти с цел наказателно преследване.

ЧЛЕН 6

1. Държавите страни взаимно предоставят взаимопомощ в най-голяма степен във връзка с разследвания, наказателни процедури или процедури по екстрадиция, провеждани по повод на нарушения, установени в чл. 3, ал. 1, включително помощ при набавяне на доказателства, които са на тяхно разположение, необходими за тези процедури.
2. Държавите страни изпълняват задълженията си по ал. 1 на този член в съответствие с всеки договор или други задължения за взаимна правна помощ, които съществуват между тях. При липса на такива договори или договорености държавите страни си предоставят взаимно помощ в съответствие с тяхното вътрешно право.

ЧЛЕН 7

Държавите страни в съответствие с разпоредбите на вътрешното си законодателство:

- а) предприемат мерки, целящи задържане и конфискуване, както следва:
  - аа) на стоки, като материали, средства и други инструменти, използвани за извършване или улесняване на нарушения по този протокол;
  - аб) облаги, извлечени от такива нарушения;
- б) изпълнява искания, постъпили от друга държава страна за задържане или конфискуване на стоки или облаги във връзка с подточка "а", "аа" и "аб";
- в) предприема временни или с определен срок мерки, насочени към затваряне на помещения, използвани за извършване на такива нарушения.

ЧЛЕН 8

1. Държавите страни приемат подходящи мерки, за да защитят правата и интересите на деца - жертви на практики, забранени по този протокол, на всички фази на наказателното производство и в частност чрез:
  - а) признаване уязвимостта на децата жертва и приемане на процедури за признаване на техните специални потребности, включително като свидетели;

- б) уведомяване на децата жертви за техните права, тяхната роля и обхвата, протичането и развитието на производството и за хода на техните дела;
  - в) осигуряване на възможност възгледите, нуждите и потребностите на деца жертви да бъдат представени и обсъдени в производството, когато техните лични интереси са засегнати, по начин, който съответства на процедурните правила на националното законодателство;
  - г) осигуряване на подходящо обслужване на деца жертви по време на наказателния процес;
  - д) запазване по подходящ начин на тайната и самоличността на деца жертви и предприемане на мерки в съответствие с националното законодателство, за да се предотврати нежелателното разпространение на информация, която може да доведе до разкриване на самоличността на деца жертви;
  - е) осигуряване, в подходящи случаи, безопасността на децата жертви, както и на техните семейства и свидетели от заплахи и отмъщение;
  - ж) избягване на ненужно закъснение при разглеждане на делата и изпълнение на заповеди или решения, присъждащи компенсации за деца жертви.
- 2.** Държавите страни гарантират, че несигурността относно действителната възраст на жертвата няма да представлява пречка за започване на наказателно разследване, включително разследване, насочено към установяване на възрастта на жертвата.
- 3.** Държавите страни гарантират, че при отношението на системата на наказателното правораздаване към деца - жертви на нарушения, описани в този протокол, най-добрата закрила на интересите на детето е от първостепенно значение.
- 4.** Държавите страни предприемат мерки, за да осигурят подходящо обучение, по-специално юридическо и психологическо обучение, за лицата, които работят с жертви на нарушения, забранени от този протокол.
- 5.** Държавите страни, при подходящи случаи, приемат мерки, за да запазят сигурността и безопасността на тези лица и/или организации, участващи в предотвратяване и/или закрила и рехабилитация на жертвите на такива нарушения.

6. Нищо в този член не може да се тълкува като противоречащо или несъвместимо с правата на обвиняемите за честен и безпристрастен процес.

ЧЛЕН 9

1. Държавите страни приемат или засилват, прилагат и разпространяват (обнародват) закони, административни мерки, социални политики и програми за предотвратяване на нарушенията, посочени в този протокол. Специално внимание се отделя за закрила на деца, които са особено уязвими на такива практики.

2. Държавите страни съдействат за насочване на вниманието на обществеността като цяло, включително и на децата, чрез (разпространяване на) информация чрез всички подходящи средства, обучение и квалификация за превантивните мерки и вредното въздействие на нарушенията, посочени в протокола. При изпълнение на техните задължения по този член държавите страни насърчават участието на обществеността и в частност на деца и деца жертви в такива информационни и образователни и квалификационни програми, включително на международно ниво.

3. Държавите страни предприемат всички възможни мерки с цел да осигурят подходяща помощ на жертви на такива нарушения, включително пълна социална реинтеграция и тяхното пълно физическо и психологическо възстановяване.

4. Държавите страни гарантират, че всички деца - жертви на нарушенията, описани в този протокол, имат достъп до адекватни процедури, без дискриминация да търсят компенсация за вредите от юридически отговорните лица.

5. Държавите страни предприемат подходящи мерки, насочени към ефективна забрана на производството и разпространението на материали, рекламиращи нарушения, описани в този протокол.

ЧЛЕН 10

1. Държавите страни предприемат всички необходими мерки за укрепване на международното сътрудничество чрез многостранни, регионални и двустранни договорености за предотвратяване, разкриване, разследване, предявяване на обвинение и наказване на лица, отговорни за действия, включващи търговия с деца, детска проституция, детска порнография и секс-туризъм с деца. Държавите страни също така насърчават международно сътрудничество и координация

между техните власти, национални и международни неправителствени организации и международни организации.

2. Държавите страни насърчават международното сътрудничество за подпомагане на деца жертви за тяхното физическо и психологическо възстановяване, социална реинтеграция и репатриране.

3. Държавите страни насърчават укрепването на международното сътрудничество с цел да се насочи вниманието към първопричините, като например бедността и слабото развитие, допринасящи за уязвимостта на децата за търговия с деца, детска проституция, детска порнография и секс-туризъм с деца.

4. Държавите страни, които имат възможност, осигуряват финансова, техническа или друга помощ чрез съществуващи многостранни, регионални, двустранни или други програми.

ЧЛЕН 11

Нищо в този протокол не засяга разпоредби, които са по-всеобхватни за упражняване правата на детето и които могат да се съдържат във:

- а) разпоредби на вътрешното законодателство на държавата страна;
- б) разпоредби на международното право в сила за тази държава.

ЧЛЕН 12

1. Всяка държава страна до две години от влизане в сила на протокола за тази държава страна представя доклад пред Комитета по правата на детето, съдържащ подробна информация за мерките, които е предприела за изпълнение на разпоредбите на този протокол.

2. След представяне на подробния доклад всяка държава страна включва в докладите, които представя пред Комитета по правата на детето, в съответствие с чл. 44 от Конвенцията допълнителна информация относно прилагането на този протокол. Другите държави страни по протокола представят доклад на всеки пет години.

3. Комитетът по правата на детето може да поиска от държави страни допълнителна информация относно прилагането на протокола.

ЧЛЕН 13

1. Този протокол е открит за подписване от всяка държава, която е страна по Конвенцията или я е подписала.

2. Този протокол подлежи на ратификация и е открит за присъединяване за всяка държава, която е страна по Конвенцията или я е подписала. Документите за ратификация или присъединяване се депозират при генералния секретар на Организацията на обединените нации.

ЧЛЕН 14

1. Този протокол влиза в сила три месеца след депозиране на десетия документ за ратификация или присъединяване.

2. За всяка държава, ратифицираща този протокол или присъединила се към него след влизането му в сила, протоколът влиза в сила един месец след датата на депозиране на нейния документ за ратификация или присъединяване.

ЧЛЕН 15

1. Всяка държава страна може да денонсира този протокол по всяко време с писмено уведомление до генералния секретар на Организацията на обединените нации, който впоследствие съобщава на другите държави - страни по Конвенцията, и на всички държави, които са подписали Конвенцията. Денонсирането влиза в сила една година след датата на получаването на уведомлението от генералния секретар.

2. Такова денонсиране не освобождава държавата страна от задълженията ѝ по този протокол по отношение на всяко нарушение, което възниква преди датата, в която денонсирането влиза в сила. Такова денонсиране не спира започналото разглеждане на въпроси, които са в процес на обсъждане от Комитета по правата на детето преди датата, на която денонсирането е влязло в сила.

ЧЛЕН 16

1. Всяка държава страна може да предложи изменение и да го внесе при генералния секретар на Организацията на обединените нации. Генералният секретар съобщава предложението за изменение на държавите страни с молба да го уведомят дали одобряват свикването на конференция на държавите страни с цел обсъждане и гласуване на предложенията. Ако в срок от четири месеца от датата на такова съобщение най-малко една трета от държавите страни одобряват свикването на такава конференция, генералният секретар свиква конфе-

ренцията под егидата на Организацията на обединените нации. Всяко изменение, прието с мнозинство от държавите страни, присъстващи и участващи в гласуването на конференцията, се представя на общото събрание на Организацията на обединените нации за одобряване.

2. Изменение, прието в съответствие с ал. 1 на този член, влиза в сила след одобрение от общото събрание и приемане с мнозинство от две трети от държавите страни.

3. Когато едно изменение влезе в сила, то става задължително за тези държави страни, които са го приели, като другите държави страни продължават да бъдат обвързани от разпоредбите на този протокол и всички предишни изменения, които те са приели.

ЧЛЕН 17

1. Този протокол, чийто английски, арабски, испански, китайски, руски и френски текст са еднакво автентични, се депозира в архивите на Организацията на обединените нации.

2. Генералният секретар на Организацията на обединените нации изпраща заверени копия от този протокол на всички държави - страни по Конвенцията, и на всички държави, подписали Конвенцията.

**ФАКУЛТАТИВЕН ПРОТОКОЛ КЪМ КОНВЕНЦИЯТА
ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ЗА ПРОЦЕДУРАТА ПО КОМУНИКАЦИЯ
(Относно процедура за подаване на жалби до Комитета
по правата на детето)**

Държавите – страни по този протокол,

Имайки предвид, че в съответствие с принципите прогласени в Хартата на Организацията на обединените нации, признаването на присъщото достойнство и на равните и неотменими права на всички човешки същества е в основата на свободата, справедливостта и мира по света,

Отбелязвайки, че държавите-страни по Конвенцията за правата на детето (по-нататък наричана само „Конвенцията“) признават правата, закрепени в нея на всяко дете в своята юрисдикция без каквато и да било дискриминация, независимо от расата, цвета на кожата, пола, езика, религията, политическите или други възгледи, националния, етническият или социалният произход, имущественото състояние, увреждане, рожден или друг статут на детето или на неговите или нейните родители или законни настойници,

Потвърждавайки, универсалността, неделимостта, взаимната зависимост и взаимната свързаност на всички човешки права и основни свободи,

Потвърждавайки, също така, статута на детето като субект на права и човешко същество с достойнство и развиващи се способности,

Признавайки, че специалният и зависим статут на децата може да създаде истински затруднения за тях в търсенето на правни средства за защита при нарушаване на правата им,

Имайки предвид, че настоящият Протокол допълнително ще укрепи и допълни национални и регионални механизми, които позволяват на децата да подават жалби за нарушаване на правата им,

Признавайки, че най-добрият интерес на децата трябва да бъде първостепенно съображение в търсенето на правни средства за защита при нарушаване на правата на децата и, че такива средства трябва да са съобразени с необходимостта от адаптирани за детето процедури на всички нива,

Окуражавайки държавите-страни по Конвенцията да създадат подходящи национални механизми, които позволяват дете, чиито права са нарушени да има достъп до ефективни правни средства за защита на местно ниво

Спомняйки си важната роля, която могат да имат в тази област националните институции по правата на човека и други специализирани институции, които имат мандат да насърчават и защитават правата на детето,

Отчитайки факта, че за да се укрепят и допълнят националните механизми и да се подобри изпълнението на Конвенцията и Факултативните протоколи към нея, там където са приложими, относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография и относно участието на деца във въоръжен конфликт, би било подходящо да се даде възможност на Комитета по правата на детето (по-нататък наричан само „Комитетът“) да изпълнява функциите, предвидени в настоящия Протокол,

Се съгласиха, както следва

ЧАСТ I

ОСНОВНИ ПРАВИЛА

ЧЛЕН 1

КОМПЕТЕНТНОСТ НА КОМИТЕТА ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

1. Държава-страна по настоящия Протокол признава компетентността на Комитета, предвидена в настоящия Протокол.
2. Комитетът няма да упражнява компетентността си по отношение на държава-страна по настоящия Протокол по въпроси, отнасящи се към нарушения на права, установени в международен акт, по които държавата не е страна.
3. Комитетът няма да приема комуникации, които се отнасят до държава, която не е страна по настоящия Протокол.

ЧЛЕН 2

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, РЪКОВОДЕЩИ ФУНКЦИИТЕ НА КОМИТЕТА

В изпълнение на функциите, поверени в съответствие с настоящия Протокол, Комитетът ще се води от принципа за най-добрия интерес на детето. Също така ще има предвид правата и мнението на детето, като на мнението на детето следва да се придава значение, съответстващо на възрастта и зрелостта на детето.

ЧЛЕН 3

ПРОЦЕДУРНИ ПРАВИЛА

1. Комитетът приема процедурни правила, които да следва при изпълнение на функциите, поверени му по настоящия Протокол. В това отношение, за да гарантира адаптирани към децата процедури, има предвид по-специално член 2 на настоящия Протокол,
2. Комитетът ще включва в процедурните правила предпазни мерки, които да предотвратят манипулирането на детето от тези, които действат от негово име и може да откаже да разгледа всяка жалба, за която прецени, че не е в най-добрия интерес на детето.

ЧЛЕН 4

МЕРКИ ЗА ЗАКРИЛА

1. Всяка държава - страна по протокола предприема необходимите стъпки, за да гарантира, че лицата под нейна юрисдикция не са обект на нарушаване на човешките им права, малтретиране или сплашване в следствие на подаване на жалби към Комитета или сътрудничество с него на основание на настоящия Протокол.

2. Самоличността на което и да било заинтересовано лице или група лица няма да бъдат разкривани публично без тяхното изрично съгласие.

ЧАСТ II

ПРОЦЕДУРА ПО КОМУНИКАЦИЯ (ПОДАВАНЕ НА ЖАЛБИ)

ЧЛЕН 5

ИНДИВИДУАЛНИ ЖАЛБИ

1. Жалби могат да бъдат подавани от или от името на лице или група лица под юрисдикцията на държава – страна по Протокола, които твърдят че са жертви на нарушения от съответната държава-страна по Протокола на което и да е от правата, прогласени в някои от следните международно-правни инструменти, по които държавата е страна:

- а) Конвенцията;
- б) Факултативния протокол към Конвенцията относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография;
- в) Факултативния протокол към Конвенцията относно участието на деца във въоръжен конфликт.

2. Когато жалбата се подава от името на лице или група лица, това следва да става с тяхното съгласие, освен ако авторът на жалбата обоснове предприемането на действия от тяхно име без наличието на такова съгласие.

ЧЛЕН 6

ВРЕМЕННИ МЕРКИ

1. По всяко време след получаване на жалбата и преди да е взето решение по същество, Комитетът може да изпрати на държавата – страна, загрижен във връзка с бързото ѝ разглеждане, искане държавата-страна да предприеме временни мерки, необходими в изключителни ситуации, така че да се избегнат възможни непоправими щети за жертвата или жертвите на твърдените нарушения.

2. Когато Комитетът упражнява своето право на преценка по параграф 1 на настоящия член, това не означава решение относно процедурната допустимост или решение по същество на жалбата.

ЧЛЕН 7

ДОПУСТИМОСТ

Комитетът приема жалба за недопустима, когато:

- а) жалбата е анонимна;
- б) жалбата не е писмена;
- в) жалбата представлява злоупотреба с правото на подаване на такава или е несъвместима с разпоредбите на Конвенцията и/или настоящия Факултативен протокол;
- г) същият въпрос вече е разгледан от Комитета или е разглеждан в друга процедура на международно разследване или споразумение;
- д) не са изчерпани всички вътрешноправни средства за защита. Това не се отнася за случаите, в които прилагането на вътрешноправните средства за защита се бави неоснователно дълго или е малко вероятно да доведе до ефективно решение;
- е) жалбата е явно необоснована или недостатъчно обоснована;
- ж) фактите, предмет на жалбата са възникнали преди влизането в сила на настоящия Протокол за съответната държава-страна по Протокола, освен когато фактите продължават и след влизането в сила;
- з) жалбата не е подадена в срок от една година след изчерпване на вътрешноправните средства за защита, освен когато авторът може да докаже, че не е било възможно да подаде жалбата в рамките на този срок.

ЧЛЕН 8

ПОДАВАНЕ НА ЖАЛБА

1. Освен ако Комитетът не счете жалба за недопустима без позоваване на съответна държава – страна по Протокола, Комитетът уведомява съответната държава – страна за всяка жалба, която е подадена до него на основание настоящия Протокол възможно най-бързо.

2. Държавата – страна по Протокола подава на Комитета писмени обяснения или изявления, изясняващи предмета на жалбата и вътрешноправното средство за защита, ако има такова, което е можело да предостави. Държавата – страна подава своя отговор възможно най-скоро и в рамките на шест месеца.

ЧЛЕН 9

ПРИЯТЕЛСКО СПОРАЗУМЕНИЕ

1. Комитетът предоставя своите добри услуги на засегнатите страни с цел да се постигне приятелско споразумение по предмета на жалбата, на основание спазване на задълженията установени в Конвенцията и/или настоящия Протокол.
2. Споразумение за приятелско уреждане на предмета на жалбата под егидата на Комитета приключва разглеждането на жалбата по настоящия Протокол.

ЧЛЕН 10

1. Комитетът разглежда жалби, получени на основание настоящия Протокол възможно най-бързо, в контекста на цялата подадена документация, при условие че тази документация е предадена на засегнатите страни.
2. Комитетът провежда закрити заседания, когато разглежда жалби, получени на основание настоящия Протокол.
3. Когато Комитетът е изискал временни мерки, той ще ускори разглеждането на жалбата.
4. Когато разглежда жалби, твърдящи нарушения на икономически, социални и културни права, Комитетът преценява основателността на предприятиите от държавата – страна по Протокола мерки в съответствие с член 4 на Конвенцията. Комитетът има предвид възможността държава – страна да предприеме набор от възможни политически мерки за прилагане на икономическите, социални и културни права по Конвенцията.
5. След разглеждане на жалбата, Комитетът незабавно предава своето мнение по отношение на жалбата, заедно с препоръките, ако има такива, на засегнатите страни.

ЧЛЕН 11

ПРОСЛЕДЯВАНЕ

1. Държавата – страна отдава дължимото внимание на мнението на Комитета, заедно с препоръките, ако има такива и подава писмен отговор до Комитета, включително информация за всички предприети и предвидени действия в съответствие с мнението и препоръките на

Комитета. Държавата – страна подава отговор възможно най-бързо и в срок от шест месеца.

Комитетът може да покани държавата – страна по Протокола да подаде допълнителна информация за всички мерки, които е предприела в отговор на мнението или препоръките за достигане на приятелско споразумение, ако има такова, включително и както Комитетът счита за разумно, в следващите доклади, които държавата – страна подава по член 44 на Конвенцията, член 12 от Факултативния протокол към Конвенцията относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография и член 8 от Факултативния протокол към Конвенцията относно участието на деца във въоръжен конфликт, където е приложимо.

ЧЛЕН 12

МЕЖДУДЪРЖАВНИ ЖАЛБИ

1. Държава – страна по настоящия Протокол може по всяко време да декларира, че признава компетентността на Комитета да получава и разглежда жалби, в които държавата – страна твърди, че друга държава – страна не изпълнява задълженията си по някой от следните международни актове, по които е страна:

- а) Конвенцията;
- б) Факултативния протокол към Конвенцията относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография;
- в) Факултативния протокол към Конвенцията относно участието на деца във въоръжен конфликт.

2. Комитетът няма да приема жалби по отношение на държава – страна, която не е направила такава декларация или комуникации от държава – страна, която не е направила такава декларация.

3. Комитетът предоставя добрите си услуги на държави – страни с цел приятелско разрешаване на въпроса на основание уважаване на задълженията, установени в Конвенцията и Факултативните протоколи към нея.

4. Декларация по параграф 1 на настоящия член се депозира от държавите – страни при Генералния секретар на Организацията на обединените нации, който изпраща копия на другите държави – страни по Протокола. Декларацията може да бъде оттеглена по всяко време с уведомления до Генералния секретар. Такова оттегляне не засяга

всеки въпрос, който вече е обект на жалба предадена на основание настоящия член; няма да бъдат приемани последващи жалби по настоящия член след като Генералния секретар е уведомен за оттеглянето на декларацията, освен ако държавата – страна не направи нова декларация.

ЧАСТ III

ПРОЦЕДУРА ПО РАЗСЛЕДВАНЕ

ЧЛЕН 13

ПРОЦЕДУРА ПО РАЗСЛЕДВАНЕ ЗА ТЕЖКИ И СИСТЕМАТИЧНИ НАРУШЕНИЯ

1. Ако Комитетът получи надеждна информация за тежки или систематични нарушения, извършвани от държава – страна по Протокола, на Конвенцията и Факултативните протоколи към нея относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография или относно участието на деца във въоръжен конфликт, Комитетът кани държавата – страна по Протокола да съдейства в разглеждането на информацията и, за тази цел, да подаде становище относно получената информация незабавно.
2. Като вземе предвид всяко становище подадено от съответната държава – страна, както и всяка друга надеждна информация, която е на разположение, Комитетът може да определи един или повече от своите членове да проведат разследване и спешно да докладват на Комитета. Когато се налага и със съгласието на държавата – страна, разследването може да включва и посещение на територията ѝ.
3. Такова разследване се извършва поверително и сътрудничеството на държавата – страна се търси на всички етапи на процедурата.
4. След запознаване с констатациите от разследването, Комитетът незабавно изпраща тези констатации на съответната държава – страна, заедно с всички коментари и препоръки.
5. Държавата – страна, възможно най-бързо и в срок от шест месеца от получаване на констатациите, коментарите и препоръките, изпратени от Комитета подава своите забележи на Комитета.
6. След приключване на процедурите по отношение на разследването, направено в съответствие с параграф 2 на настоящия член, Комитетът може, след консултации със засегнатата държава – страна, да реши да включи резюме с резултатите от процедурите в доклада си по член 16 от настоящия Протокол.
7. Всяка държава – страна може в момента на подписване, ратифициране или присъединяване към настоящия Протокол да декларира, че не признава компетентността на Комитета, установена в настоящ-

ия член по отношение на правата, закрепени в някой или всички от международноправните инструменти, изброени в параграф 1.

8. Всяка държава – страна, направила декларация в съответствие с параграф 7 на настоящия член може, по всяко време, да оттегли декларацията с уведомление до Генералния секретар на Организацията на обединените нации.

ЧЛЕН 14

ПОСЛЕДВАЩИ ДЕЙСТВИЯ СЛЕД ПРОЦЕДУРАТА ПО РАЗСЛЕДВАНЕ

1. Комитетът може, ако е необходимо, след края на шест-месечния срок, споменат в член 13, параграф 5, да покани държавата – страна да го информира за предприетите и предвидени мерки в отговор на разследването, проведено на основание член 13 на настоящия Протокол.

2. Комитетът може да покани държавата – страна да подаде допълнителна информация за мерки, които е предприела в отговор на проведеното на основание член 13 разследване, включително, доколкото се смята за подходящо от Комитета, в следващите доклади, които държавата – страна подава по член 44 на Конвенцията, член 12 от Факултативния протокол към Конвенцията относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография и член 8 от Факултативния протокол към Конвенцията относно участието на деца във въоръжен конфликт, където е приложимо.

ЧАСТ IV

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

ЧЛЕН 15

МЕЖДУНАРОДНА ПОМОЩ И СЪТРУДНИЧЕСТВО

1. Комитетът може да изпрати на специализираните агенции, фондове и програми на Организацията на обединените нации и други компетентни органи, със съгласието на засегнатата държава – страна, своите мнения и препоръки относно жалбата и разследването, които посочват необходимостта от техническа помощ и подкрепа, заедно с бележките и предложенията на държавата – страна, ако има такива, по мненията и препоръките.

2. Комитетът може също да доведе до знанието на тези органи, със съгласието на засегнатата държава – страна, всички въпроси, произтичащи от жалбата, разгледана на основание настоящия Протокол, които биха им помогнали да решат, всеки орган на база на своята компетенция, необходимостта от международни мерки, които биха могли да допринесат за подпомагане на държавите – страни да постигнат напредък в прилагането на правата, признати в Конференцията и Факултативните протоколи към нея.

ЧЛЕН 16

ДОКЛАД ДО ОБЩОТО СЪБРАНИЕ

Комитетът включва в своя доклад, подаван на всеки две години до Общото събрание, в съответствие с член 44, параграф 5 от Конвенцията, обобщение на дейностите по настоящия Протокол.

ЧЛЕН 17

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ И ИНФОРМИРАНЕ ЗА ФАКУЛТАТИВНИЯ ПРОТОКОЛ

Всяка държава – страна се задължава да оповести широко и разпространи настоящия Протокол и да улесни достъпа до информация по отношение на мненията и препоръките на Комитета, особено по отношение на въпроси, свързани с държавата – страна, чрез подходящи и активни действия и в достъпна форма, както за възрастните така и за децата, включително тези с увреждания.

ЧЛЕН 18

ПОДПИСВАНЕ, РАТИФИЦИРАНЕ И ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ

1. Настоящият протокол е открит за подпис от всички държави, които са подписали, ратифицирали или са се присъединили към Конвенцията и първите два Факултативни протокол към нея.
2. Настоящият Протокол подлежи на ратификация от всяка държава, която е ратифицирала или с е присъединила към Конвенцията или всеки един от първите два Факултативни протокола към нея. Документите за ратифициране се депозират при Главния секретар на Организацията на обединените нации.
3. Настоящият протокол е открит за присъединяване от всяка държава, която се е присъединила към Конвенцията или всеки от първите два Факултативни протокол към нея.
4. Присъединяването е ефективно с акта на депозиране на документите за присъединяване при Главния секретар.

ЧЛЕН 19

ВЛИЗАНЕ В СИЛА

1. Настоящият Протокол влиза в сила след депозиране на десетия документ за ратифициране или присъединяване.
2. За всяка държава, ратифицирала настоящия Протокол или присъединила се към него след влизането му в сила, настоящият Протокол влиза в сила три месеца след депозиране на нейния документ за ратификация или присъединяване.

ЧЛЕН 20

НАРУШЕНИЯ СЛЕД ВЛИЗАНЕ В СИЛА НА ПРОТОКОЛА

1. Комитетът е компетентен единствено по отношение на нарушения на държава – страна на някое от правата, прогласени в Конвенцията и/или първите два Факултативни протокола към нея, случили се след влизане в сила на настоящия Протокол.
2. Ако държава стане страна по настоящия Протокол след влизането му в сила, задълженията на тази държава пред Комитета са само по отношение на нарушения на някое от правата, прогласени в Конвенцията и/или първите два Факултативни протокола към нея, случили се след влизане в сила на настоящия Протокол за съответната държава.

ЧЛЕН 21

ПОПРАВКИ

1. Всяка държава-страна по настоящия Протокол може да предложи поправка и да я предаде на Генералния секретар на Обединените нации. Генералният секретар ще съобщи всяка предложена поправка на държавите-страни по Протокола, с молба да бъде уведомен дали е съгласна на среща на държавите-страни по Протокола, на която да се обсъдят и вземат решения за предложените промени. Ако в срок от четири месеца от датата на такова съобщение най-малко една трета от държавите – страни одобрят свикването на такава среща, Генералният секретар свиква срещата под егидата на Организацията на обединените нации. Всяко изменение, прието с мнозинство от две трети от присъстващите и гласуващи държави се представя от Генералния секретар за одобрение от Общото събрание и след това на всички държави – страни за приемане.

2. Изменение, прието и одобрено в съответствие с параграф 1 от настоящия член влиза в сила на тридесетия ден след като броят на депозираните документи за приемане достигне две трети от броя на държавите – страни по Протокола към датата на приемане на изменението. Следователно, изменението влиза в сила за всяка държава – страна по протокола на тридесетия ден след депозиране на нейните документи за приемане. Изменението е задължително само за тези държави-страни, които са го приели.

ЧЛЕН 22

ДЕНОНСИРАНЕ

1. Всяка държава-страна по настоящия Протокол може да го денонсира по всяко време чрез писмено известие до Генералния секретар на Обединените нации. Денонсирането влиза в сила една година след получаване на известието от Генералния секретар.

2. Денонсирането се извършва без да засяга продължаването на прилагането на настоящия Протокол за всички жалби, подадени съгласно чл. 5 или чл. 12 или разследване, започнато съгласно чл. 13 преди влизането на денонсирането в сила.

ЧЛЕН 23

ДЕПОЗИРАНЕ И УВЕДОМЛЕНИЯ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЕКРЕТАР

1. Генералният секретар на Организацията на обединените нации е депозитар на настоящия Протокол.
2. Генералният секретар уведомява всички държави за:
  - а) подписване, ратифициране и присъединяване към настоящия Протокол;
  - б) датата на влизане в сила на настоящия Протокол, както и на изменения в него съгласно чл. 21;
  - в) всяко денонсиране по смисъла на чл. 22 от настоящия Протокол

ЧЛЕН 24

ЕЗИЦИ

1. Настоящият протокол, чиито арабски, китайски, английски, френски, руски и испански текст са еднакво автентични, е депозирани за съхранение в архива на Организацията на обединените нации.
2. Генералният секретар на Обединените нации изпраща заверени копия на настоящия Протокол на всички държави.

unite for children

